

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Պոլսի համար Տարեկան	100 ղև
Վեցամսեայ	55
Դարձաւ համար Տարեկան	110
Վեցամսեայ	60
Մեծ քիւր	2 ղև
Մանկանոց տողը մէկ ամիսով համար	3 ղև
Երկու ամիսով համար	2 ղև

Դուրս գալով լրագրաց ծախսը ծախսը խնայարարական վրայ է:

Լրագրաց վերաբերեալ նամակ կամ որ եւ իցէ գրութիւն խնայարարական եւն պիտի ուղղուի եւ նամակ ծախսը ալ չի կողմ վրայ է:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Հեռագիրն երկու օրէ 'ի վեր կարելու լուրեր կը բերէ Խաղաղայնէ: Արարչական զորապետը Նինէվայի մէջ խոսած հաղապարական յայտարարութիւնները գործող կատարելու ելաւ: Բայց խաղաղական կառավարութիւնը սեպտ. 15ի դաշնագրութեան համաձայն չեղբուրթեան օրէնքն յարգելու եւ պաշտական երկրորդ վրայ ըլլալը յարձակումները զսպելու պարտաւորեալ ըլլալով: Ժայռայեղ հայ բնակները բռնեց, ճանապարհէն ետ դարձուց եւ լեքսանտրիս տաքաւ: Պապին թշնամոյն ձերբակալութիւնը թուրքին Ֆիորէնցայի եւ ուրիշ քանի մը քաղաքներու մէջ ժողովրդական ցոյցերու պատճառ տուաւ: Երբեք հեղինակներն ու շարժառիթներն ալ բանտարկուեցան: Խաղաղական կառավարութիւնը այսպէս միջոցաւ գային իրաւունքն ու խաղաղութիւնը պահպանեց, Հռոմի մէջ յետադիմութիւն հանելու գիւմարներն արգելեց եւ յեղափոխականաց գործածութեան համար դրուած զենքերը դրուեց, բայց կերպով մ'իւր սկզբնաւորութեան դէմ գործեց: Արարչական այն գործընթեքուն կը նմանի, որ ըրեց պաշտօնը կատարելէ ետեւ մէկ կողմ դէ նեւուն: Միւրեւ իւրեւ տարի առաջ երբոր Արարչական խորհրդի վրայ քաղեց, Սարտինի կառավարութիւնն այնչափ փոյթ չբաւ դայն արգելելու, փասն զի դիտէր որ անոր կըրակէն հանած շարժանքն ինքն պիտի ճաշակէր: Բայց հիմա չէր կրնար այնպիսի սկզբնաւորութիւն մը վրայ փաստ ըլլալ, քան զի նախ Վաղարշի հետ կապուած է, եւ երկրորդ կաթիլի տեղութեանց գանդատներուն եւ եւրոպական մեծ խնդրի մը բացուելուն կրնար առիթ առաւ:

Քանի մը ժամանակէ 'ի վեր Հռոմի ազգային մասնաժողովն հրատարակած բողոքները յայտարարութիւնները, զորո առաջինը ծանուցած ենք, եւ ուրիշ առաւել կամ 'նըւաղ կարելու նշաններ' այս շարժումը դուշակել կուտային: Բայց ասոր վիճակուն դիտարար պատճառն եղաւ հռոմայեցոց տակաւին Հռոմի Խաղաղ մայրաքաղաքը ընելու ժամն հասած չհամարելը: Հռոմայեցիք կը խորշին օտար միջամտութենէ, յորմէ հազիւ հալ կրցան տղամիլ: Ուստի փոխանակ ապագային փոխադրելու, սպասելն առաւել նախամեծար կը համարին: Առաջոյն է անագանք քան երբեք: Հետեւաբար Արարչական ջանքերն ալ կանխահա կերելին: քանզի Հռոմայ ժողովուրդը տակաւին անոնց համապատասխան ցոյցեր չընէր: Այս պատճառաւ ներկայ պարագայի մէջ Արարչական ըրածն անհամբերութիւն մը կը համարուի: Արարչական աշխարհային իշխանութեան օ

րերն համարուած են, եւ Խաղաղ գիտնալով որ խնձորն հատուցածին պէս իր բերանը պիտի ինչայ, Խաղաղ խաղաղութեան վրդովին ըլլալէ ըզգուշանալը խոհեմութիւն կը սեպէ: Ասկէջ զատ Խաղաղ արդէն իր միութիւնը կատարած է, եւ պատկը կը մնայ, որուն համար պէտք է նախ իր երմանական եւ անտեսական վիճակը բարդը: Նինէվայի խաղաղասիրաց ժողովը տակաւին լրագրաց փճաբանութեան նիւթ կը մատակարարէ: Երբեք արեւ այս տարօրինակ «խաղաղութեան» ժողովին մէջ խոսուած խօսքերը քիչ հետաքրքրական չեն: «Վերին միայն իրաւունք ունի պատերազմելու» ըսաւ Արարչական: «Խաղաղութիւնն ուղիւր ուսուցան կայսրութեան մահն ուղիւր է» ըսաւ Պաքու: Նին անուն ուսուցան զաղթական մը: Քիչ մ'ալ Ռուսիոյ դէմ իր զայրոյթը թափեց: Վաղարշի մ'ալ Վ. Նաբոյեանը դարձու ամենէն մեծ չարագործն անուանեց, եւ անոր յիշատակը, ինչպէս նաեւ կայսերական արծիւը, թագն ու գրօը ջնջել առաջարկեց, որով ներկայ գտնուող ուրիշ զաղթականներուն հայրենասիրական զգացումը վերաւորեցաւ: Պ. Շ. միութիւն յիշել տուաւ որ «ազգերն իրենց բազմին տէրն իրենք են, եւ իրենց արժանի եղած իշխաններ կուենեան»: Պ. Խաղաղ Վրինէ փիլիսոփայական ճարտասանութեամբ ողբաց թէ «խաղաղութիւնն այս աշխարհէս չէ, ուր պատերազմն իրեն բնակարան հաստատած է արդարութեան անբաժան զրոյ»: Արարչական նոյն ուսուցան ըսեց իր խորհրդով ծրար իրն հեղեմնեց ըսելով թէ «անոր կատարումը տեսնելու համար 3000 թ. թուականին պատահու է»:

Խաղաղասիր ժողովին վերջին օրոշումները վարը կը հրատարակենք ընթերցողաց հետաքրքրութիւնը յարգեցնելու համար: Իր ցրտումը ինչպէս հեռագիրը կը ծանուցանէր Ռաւիքայ ըսուած մասին եւ կաթիլներուն ձեւերը եղաւ: Վրինէ վերջիններն իրենց կրօնին դէմ աղթականներ եղած ըլլալը պատճառ բռնելով Նինէվայի յիշատակն անունին բողոքած էին: Իսկ խաղաղասիրաց ժողովին դադարներուն (այն է թէ Խաղաղային միապետութիւններն հասարակապետութեան փոխուին, եւ մեծ դաշնակցութիւն մը հաստատուի, որոյ դերագոյն աստեանն ամեն ղեճ խաղաղութեամբ լուծէ) — անոր ժողովրդները թեմեր, բայց 'ի իրենց մէջ գտնուող ներքին Խաղաղային նշանաւոր հասարակապետականք ալ վիպեցին: Մեծ ծնին իր Նինէվայ չեղթալուն պատճառները բացատրելով կրէ թէ ինք երկդիմութիւն չորեր. թէ խաղաղասիրական ժողովին անուն իր ծրարքին անհամաձայն է. թէ ինքը կը կարծէ որ մինչեւ քաղաքական եւ ընկե

րային յեղափոխութիւնը պատերազմաւ չյաղթէ խաղաղութիւնն անհրեւար է: Եւ թէ մինչեւ որ «խաղաղասիր» իրենց բուն նպատակներն յայտնապէս չհաշակեն, ուղիւր անոնց հետ միանալ «տիեզերական հասարակապետութեան դաշնակցութիւնը» ծաւալելու:

Խաղաղասիրական ժողովին մէջ ըսուած խօսքերուն մէջ լաւերն ալ կը գտնուին գէշերն ալ, ուստի անոր բռնութեամբ ցրուին իրաւացի չէր կրնար ըլլալ, քանզի եւնիւրեղով որ փոխանակ ծայրայեղ օւսակալական դադարներուն ծայրայեղ միապետական դադարներուն բացառութիւն երկուքն ալ մի եւ նոյն ազատութիւնը վայելելու իրաւունք ունենին: Բայց ճիշդագոյն այս անհրաժեշտութեան պատճառ կը համարուի իրենց երկրին չեղբուրթեմ մեծ տեղութեանց կատարել չընելու զգուշութիւնը:

Արարչական լրագրութեան վերջին օրոշումները, զորո մէկ կաթիւր շրջաբերականը կը հրատարակեն: Պ. Շ. Վրինէն արդարեւ կողմնէ առաջ բացատրութեանց համաձայն երկու կայսերաց խաղաղութիւն մէջ ըրած տեսակցութեան անձնական կերպարանը մ'ունենանք յիշելէ ետեւ, նոյն առիթով Վերմանիոյ մէջ ծագած անհանգստութեան եւ կատարմանը կը հետեւանք: Պ. Շ. Վրինէն արդարեւ կողմնէ առաջ բացատրութեանց համաձայն երկու կայսերաց խաղաղութիւն մէջ ըրած տեսակցութեան անձնական կերպարանը մ'ունենանք յիշելէ ետեւ, նոյն առիթով Վերմանիոյ մէջ ծագած անհանգստութեան եւ կատարմանը կը հետեւանք: Պ. Շ. Վրինէն արդարեւ կողմնէ առաջ բացատրութեանց համաձայն երկու կայսերաց խաղաղութիւն մէջ ըրած տեսակցութեան անձնական կերպարանը մ'ունենանք յիշելէ ետեւ, նոյն առիթով Վերմանիոյ մէջ ծագած անհանգստութեան եւ կատարմանը կը հետեւանք:

Թիւնն անցեալ շաբթու յիշած էինք յիշեալ գրութեան երեսփոխանական ժողովն աւելի առաջ երթալով իր ուղերձին մէջ կրէ. «Վաղարշայի եւ հարաւային Վերմանիոյ տեղութեանց անկախ դիրք մը պահելու գաղափարը մեծ երազն էր: Եւ անոր համար հասարակապետութիւն մը գործադրելի չէ: Եւ այն որ Վերմանիոյ դաշնակցութիւն մը կապ մտնելուն կը փափաքէ հայրենաց դաւաճան է: Խաղաղային հետ միանալ անկարելի է: Ռուսի հիւսիսային Վերմանիոյ դաշնակցութեան հետ մեր միութիւնը բացարձակ պիտոյր մ'է: Եւ կրնայ փոխդիմ ժամանակ մէկէն 'ի մէկ, կամ խաղաղութեան ժամանակ քիչ քիչ գործադրել»: Ստաց է որ Վաղարշ եւ Վրինէն միմեկի պիտի չեն ցուցներ Ռուսիոյ իշխանութեան ներքեւ անցնելու: Վաղարշայի մայրաքաղաքին մէջ կէս պաշտօնական լրագիր մը հրատարակել սկսաւ, «Հարաւային Վերմանիոյ կազմէ» անուամբ, որ իր ծրագրին մէջ բացորոշ կերպիւ պարզեց հիւսիսային Վերմանիոյ միութեան դէմ կենալու գրօշալը: Եւստի խաղաղութեան է Պ. Վրինէյլ աւստրիացին:

Վարմանիոյ արտատմութիւնը վերջացաւ, բայց կառավարութիւնը տակաւին տպահովեցած չէ խաղաղային վրայ: Վերմանիոյ մէջ հասարակայն կարծեաց նորիմը եւ սարսափ ազդած ըլլալուն պատճառաւ կառավարութիւնն արտատմաց համար հրատարակած ներքուրթեան պայմանաւանդները, եւ մահուան դատաւարութիւններն արժարելը: Բայց այս պատճեններն ալ անհաշիւ խիստ են: Եւ Վաղարշի մէջ յետաւորութիւնն այնչափ զորացած է որ ընդհանուր գոգոհութիւնը նորէն աւելի մեծ ապստամբութեան մը հասնելու կասկած կուտայ:

Հատուիկ Նինէվայի խաղաղասիրական ժողովն առաւ վերջին օրոշումները:

«Վերաւերելով որ Խաղաղային մեծ տեղութեանց կառավարութիւնները խաղաղութիւնը պահպանելու եւ արգի ընկերութեան բոլոր բարոյական եւ նիւթական զորութեանց կանոնաւորապէս բարդաւածութիւնն ապուհովելու անկարող կերելին:

«Վերաւերելով որ միայն բանակներուն էութիւնն ու աճումը ծախելու փճակին մէջ պատերազմը կը նշանակեն, եւ ազատութեան ու ընկերութեան ամեն դասերուն մանաւանդ գործաւոր գտնին բարեկեցութեան հակառակ են:

«Միջազգային ժողովը խաղաղութիւնը ռամկալարութեան եւ ազատութեան վրայ հիմնել փափաքելով:

«Երբեք որ:

«Խաղաղութեան եւ ազատութեան

ուրա մը հաստատուի, իբրեւ ճշմարտացի աշխարհաքաղաքացի դաշնակցութիւն մը:

«Այս ուստի ամեն մէկ անգամ մին պարտքն ըլլայ»:

«Առաջադրութեան ճշմարտացի ընդհանրութեան կամքը կատարելու պարտաւորութեան վրայ հասարակաց կարծիքը լուսաւորելու եւ կազմելու աշխատել, եւ աղքատութիւնն ու նախապաշարմունքը ջնջելու ջանալ, որը պարտադրի զանազան պատճառները կը սնուցանեն»:

«Մնացուն բանական տեղ աղքատին պահապան զօրաց դրութիւնը մտցնել»:

«Ամեն երկրի մէջ դժբաւոր եւ աղքատ դասերուն վիճակին վրայ հոգածութիւն յարուցանել, որպէս զի ընդհանրապէս անհաստատութեան ցուցիւններ, քաղաքացւոյ աղատութիւնն ապահովէ»:

«Արդեւ դարձեալ որ մշտնջենաւոր կեդրոնական մասնաժողով մը կազմուի, եւ անոր կարողութիւնը տեսնուի մասնաժողովին կը յանձնէ»:

Տեսուչ մասնաժողովն ալ որոշել է որ կեդրոնական մասնաժողովին տեղը Օւլիցքերիոյ Պէն քաղաքն ըլլայ, եւ իր պաշտօնն ըլլայ խաղաղապետական ժողովին սկզբունքը ծառայելու համար ընկերութիւններ կազմել, նմանապէս ժողովներ պատրաստել Լեւոպայի ազատ քաղաքացի մէջ եւ անոնց տարեգրութիւնները հրատարակել: «Միացեալ» լազանգը Լեւոպայի անուն դադարեցնել եւ դերմանեմն օրագիր մը հիմնել, անգամներուն բաժանորդագրիւններ ժողովը, որ առ նախնայ 40 ամսթիւմպի տի ըլլայ, եւ զայն յօդուտ հասարակաց դաշնաւորին գործածել հաշիւը ժողովին տալու պայմանաւ:

Ինտրայի Լնթէրնախօնալ լրագիրն հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ Լմերիկայի Միացեալ-Լա հանգաց Լնդիլային ըրած պահանջներուն վրայ:

«Այլեւհիմնի անդրիական դեսպանը մեծ ջանք կենէ քանի մը զիջումներ ընել տալու Պ. Միւրթի, բայց Լմերիկայի կառավարութիւնն անյողողող կը կենայ իր պահանջմանց վրայ: Մասնաւոր նամակներու խօսքին նայելով՝ երկու կառավարութեանց յարաբերութիւնները խիստ ձկնաւ են»:

«Իրա Սթանլի շրջաբերական ծանուցադիր մը կը պատրաստէ, որուն մէջ Միացեալ-Լազանգաց պահանջներն ընդունելու անհնարութիւնը պիտի հասկըցնէ: Այս հաւաստեն թէ Ռուսիա իր միջնորդութիւնն առաջարկել է այս վեճը բարեկամաբար լուծելու համար, բայց Լնդիլայ չէ ընդունել»:

«Միացեալ-Լազանգաց Լնդիլայի նկատմամբ յարուցած այս թշնամութիւնը մեծ մոտաանջութիւն կը պատճառէ: Ինտրայի Պօրային մէջ»:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Էվլիթ Էրբըլ կը հաստատէ թէ Ռուսիոյ դեսպանին կողմանէ առ Բ. Դուռն ներկայացուած բարեկարգութեանց ծրագիրը որ արդէն քանի մ'անգամ նախարարաց խորհրդին առարկայ եղած է, խաթմի-Էվլիթիւնի արքայադուլութեանց վրայ հիմնեալ է: Ծրագրին ամեն մէկ հատուածը խաթմի-Թին յօդուածները կը բովանդակէ եւ անոնց գործադրութեանն ու գործութեանը վրայ զիտողութիւններ կընէ:

Ալսուի թէ չորեքշաբթի օրը Բ. Դուռն գումարուած նախարարաց ժո-

ղովն անդրեալի գաղղիայի եւ պէճիքացի սեղանաւորներէ բաղկացեալ հարուստ ընկերութեան մ'արտօնութիւն, առեւեր է Պ. Պօլսէն Պէլիքաւ երկաթուղի մը շինելու, որ Էրիւնուպօլսէն, Սէլանիկէն, Սանսաթըրէն եւ Նիշէն պիտի անցնի:

Էլնութիւնը 12 տարին պիտի ըմնայ եւ ծախքը 600 միլիոն ֆրանք որոշուած է, որուն համար հարկերն 7 շահ պիտի երաշխաւորէ Բ. Դուռն:

ՀՆՈՒՍԱՐԱՒՈՐԻՔ

Փարիզ 24 սեպտ.

Ֆիթէնցա 23. — Լրագիրները կը ծառայեն թէ երկաթուղւոյ վրայ քանի մը անուի զէնք բռնուեցան, Նարնի մէջ պապական օստիկանութիւնը հորիւրի չափ մարդիկ ձերբակալեց: Ֆիթէնցայի մէջ ալ քանի մը ձերբակալութիւններ եղան Հոռմէն եկած համակներու վրայ:

Հոռմի պաշտպանութիւնը ընդ կամաւոր զօրաց բողոք հրամանատարներն հրաժարական տուին:

Փարիզ 24 սեպտ.

Երեկոյան Կոնսիլիօրը Ֆիթէնցայէն եկած պաշտօնական հեռագիր մը կը հրատարակէ Կորիպալտի բռնուելուն վրայ: Թուրքի մէջ մեծ շարժում կայ զօրաց գունդեր նաւերը գնելու համար:

Փարիզ 25 սեպտ.

Ֆիթէնցա. — Երեկ ժողովրդական ցոյց մ'եղաւ Կորիպալտի ձերբակալութեան դէմ, եւ քանի մ'անկարգութիւններ գործուելով մարդիկ բռնուեցան:

Պէրլին 25 սեպտ.

Խորհրդարանին մէջ ուղեւորին վիճարանութեան ամսթիւ Պ. Տը Պիլմարք ըսաւ որ եթէ Գերմանական ազգը միութիւն ուղէ՛ դերմանացի պաշտօնեայ մը չկրնար զայն արգելել, ոչ ալ արգելել ուղեւոր չափ թեթեւաբար ըլլալ:

Փարիզ 25 սեպտ.

Բրէս Լադիլը կըսէ թէ պաշտօնեայ փոփոխութեան զրոյցներ կըլլան: Բէրլինի դուքան եւ Վալէվիլը կոմսը Պիարից հրաւիրուած են: Պ. Տրուէն տը Լիւիսի ալ անունը կը յիշուի:

Ֆիթէնցա: Գաւառներէն առնուած հեռագիրներն ամեն տեղ հանդարտութիւն կը ծանուցանեն:

Օրինիօնէ Լրագիրը կըսէ որ եթէ Կորիպալտի Հոռմի վրայ արշաւելու միտքն եւ չկենայ, կը կարծենք որ կառավարութիւնը երեւոյթանաց ժողովն արտաքին կարգի նստի մը պիտի հրաւիրէ:

Ֆիթէնցա 26 սեպտ.

Երեկ Երիւնու Ֆիթէնցայի եւ Միւրանի մէջ ժողովրդական ցոյցներ եղան Կորիպալտի արձակուրդն ուղեւոր համար, բայց կանոնաւոր եւ ազգային զօրաց միջամտութեամբ յրուեցան: Գժբազը գէպը մը չի պատահեցաւ:

Ճէնովայի Վերմայի եւ Նաբօլի մէջ ալ փոքրիկ ցոյցներ եղան, բայց խաղաղութեամբ ցրուեցան: առանց զօրաց միջամտութեան:

Ռախայի մէջ ժողովուրդը զինեալ դամարումներ ըրաւ, յիզարիական ազդակներ եղան եւ իր վարչութիւնը որ զինեալ ծանր գէպը մը չկատարէր, Բնակիչք աւերաւորական սահմանները կապտաստեցին:

Ֆիթէնցա 25 սեպտ.

Այս գիշեր անկարգութիւններ պատահեցան, Գոգոլից եւնի ամբարները ներքին գործող պաշտօնատան եւ քանի մը պահականոցներու վրայ յարձակեցաւ, եւ շատ մը զինավաճառացի խմբութիւններ թալկեց: Գառի մ'ոստիկանութեան գործակալներ մեռան ու վիրաւորուեցան: Վերջապէս զօրքերը միջամտելով բարեկարգութիւնը վերահաստատեցին: Այս առաւօտ քաղաքը հանգաւառ է:

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԳԵՐ. ՀԱՍՈՒՆՆԱՆԻ ՀՈՎՈՒՍԱԿԱՆՔ

Դ.

Մարդիկ տղիտութեան եւ մոլեւաւորութեան ենթակայ եղած ատեն նին կրօնքի տարբերութիւնը յանցանք համարելով՝ ալլախըները մէկ կրօնքի

մը վերածելու համար ամեն տեսակ բռնութեանց հարածանաց ձեռք գործելն, որով մարդիկ փոխանակ աշխարհի վրայ խրատ հետ եղբայրաբար վարուելու, իրարու դաժնիներ եղան: Բայց մարդկային խելքն յառաջդիմութիւն ընելով հասկցաւ այնչափ արեանց՝ ի զուր թափուելու: Եւսաւ Ս. Պարթէլովի կոտորածներուն, հաւատարմութեան եւ հերետիկոսներն այրելու բարբարոսութեանց երեսն մարդկային ընկերութեան կրած վնասն եւ արդարութեան օրհնութիւնը: Ուստի խղճի ազատութիւնն հուշակեց: Ահա մարդու այս ամենէն օրապան բանը (խղճի ազատութիւնը) յարգելու գործը՝ որ կը բռնական ներգործութիւն կըսուի, այն ատեն սխաւ ծաւալել եւ անհուն բարիք ըրաւ, մինչդեռ կրօնական աննկողութիւնը կամ մեղեւնիքութիւնն ամբողջ շարքը գործած էր: Եւ զժողովրդաբար տակաւին՝ կը գործէ այն տէրերն ուր քաղաքակրթութեան լոյսը մուտ դաւած է:

Բայց կրօնական ներգործութիւնն երկու կերպ է, մէկ մ'ընդհանուր ընկերութեան նկատմամբ, միւսն ալ անհատներու: Առաջին պարագային մէջ ընկերութեան շահուց պաշտպան եւ զօր կառավարութիւնը կրօնի խորութիւնն չգնէր, իր պարտքը կատարման մասին: Իսկ երկրորդին մէջ ընկերութեան անգամն եղող անհատ մ'իւր ընկերին կրօնական համոզումը կը յարգէ եւ չթշուառներ գործով կամ խօսքով:

Ամեն քաղաքակրթեալ ընկերութիւն այս մեծ սկզբունքն ընդունած է: Լեւոպայի մէջ Հոռմ միայն տակաւին կրօնական ներգործութիւնը կը մերժէ, եւ ասոր դէմ իր վերջին շանթին եղաւ Մալիքիւն ու Սիլվալիսը: Պէրլ. Հոռմն ալ Բորոսիանայի հաճոյքը համար կ'իզուշացնէ իր հաւատացեալները որ սուտ ներգործութեան ծանրուն չխտորին:

Այս յայտարարութիւնը կը հաստատէ, որ Պէրլ. Հոռմն հռոմէական պապականները Բորոսիանայի խմբովն առարկէ կուրէ: Այնչափս կուգէ որ հռոմէական հայ կղերն Հոռմն եւ ժողովուրդն ալ նոյն կղերն ձեռք գերին: «Եստուածուստ տրուած Միւրթի միութիւնը, կըսէ, տիեզերական Պիլիպի մը հնազանդելով միայն կը յաջողի»: Եւ կղերը կը յարգէ ըսելով. «ձեր առաջին հոգն ըլլալ ժողովրդեան ազդեցութեան եւ աշխարհական ազդեցին աղաւթը կըլը մ'ստանալ եւ նոյնը գործադրելու մը պահէր»: Ժողովրդեան ալ կըսէ. «ձեր օրինաւոր առաջնորդաց պարտաւոր հնազանդութեանն ենք մը պահաւ չենք»:

Ռուսի ժողովուրդն ո'ր կողմ դաւեայ՝ հնազանդութիւն եւ միշտ հնազանդութիւն կը պահանջուի իրեն: Իսկ իրաւունքը՝ բնու: Բայց ասոր փոխարէն Պէրլ. Հոռմն կը ծանուցանէ թէ «Հոռմն հայրապետի վրեժ առանձնաշնորհութիւններով կը գործաւարէ, ո'ր եւ թէ «Առաքելական տիւր» ու մեր հնուցմէ ունեցած եւ օրինաւորապէս գործածուած եւական արքայութեանց պահպանութիւն մը չընէ: «Եւստի ամեն բան վերադառն հաստատուեց, հայրաբար նախահոգ ըլլալով միանալ: «Զամոյն որ ապագայ ժամանակաց վըստանդից վրդովմամբ չկրնայ դիւլաւ հերձուածոյ ողին արտօնութեանց պատրաստաւ իրեն ծարալը գտնել, «այս նախազուգութեան տնօրէնութիւնն ուրիշ արեւելեան պատրիարքութեանց ալ տարածելով»:

Այս խօսքերուն մէջ ալ հակառակութիւններ եւ միանգամայն վարդաբանալ խմբաներ կան որք հռոմէական աղաւթնոց նկատմամբ մեծ կարեւորութիւն կըրնան ունենալ, ուստի խնդիրը պարզելու եւ իր ամեն մասերովն անկողմնակալութեամբ դատելու համար՝ հարկ կը

սեպնը վայրկեան մը զմեզ հռոմէական աղաւթնոյ մը տեղ դնել եւ նոյն նկատմամբ հարցնել Պէրլ. Հոռմնին:

Ս. Պապն արդեօք նոյն արթնցաւ ու նշմարեց որ արտօնութեանց պատրուակաւ հերձուածոյ հոգին կրնայ դիւլաւ ծարալ գտնել, եթէ ոչ ինքը՝ փառն ամենամեծ փառացի Մատթէոսն որ զիտողութիւնը թելադրած է անոր: Կրօնական իր այս միտքեական հաւառածին մէջ խնայ կուտայ թէ՛ իր վրայ իրաւանց սեղմում մ'եղած է, եւ այն սեղմումը (զոր հայրաբար նախահոգ ըլլալ կամ նախազուգութիւն ընել կոչելով միջին վարդաբար մը թափանցիկ աչքերն ի զուր ծածկելու ձգներ է) «ուրիշ արեւելեան կաթոլիկ պատրիարքութեանց ալ պիտի տարածուի»: Այս խօսքը խորին ու շարքութեան արժանի է, փաստ զի յայտնի կը ցուցնէ թէ այս բանը նախ իրմէ միտած է, եւ թէ Երեւելեան պատրիարքաց մէջ ինքը առաջին եղած է եւական հնազանդութեան գոյր կաթոլիկիս անուն ստացողը: Չարմանալի բան: Միլիթիցոյ եւ Լաւրեոյ պատրիարքերուն հաստատութիւնն ալ գըրթեթ ժամանակակից կրնայ համարուի: Ինչո՞ւ համար Հոռմի Պապը զանոնք հաստատած ժամանակի պայտիսի ծանրակշիւ գիտողութիւն մը միտքը չէ թելադրած, եւ հիմա զինքը հաստատութիւն առնել արթնցաւ եւ իրաւանց սեղմում մ'ընելու հարկադրուել է: Այս հարցնեք թէ մինչդեռ հայրաբար քան իրեն ի վեր կաթոլիկաց Պիլիպի տիւր, ուր քաւ իրաւանց սեղմում մը չկրնայ լոյս միայն Հոռմն չէր հերձած, այլ «հիւր առաջ վարդապետութեան հիւր» «իւր կարծեաց» շատոնց հովանի կը «ձգէին իրեն քովը հերձմամբ գոտաց» «եւ ինչոյ վրայ», եւ մինչդեռ Ս. Պապը Միլիթիցոյ ու Լաւրեոյ պատրիարքերն ամէկ երկու տարի առաջ հաստատած ժամանակ անոնց իրաւանց վայելումէն հերձումն երկու երկիւղը բնու մարէն չէր անցուցներ, ինչպէս երբեք որ կարգը Պէրլ. Հոռմնին եկած ատեն յանկարծ միտքը արթնցաւ, ինչո՞ք շարժել, ինչո՞ք շարժել, ինչո՞ք շարժել եւ «նախազուգութեան» ծանրայ մը գործածել կամեցնէ: Իսկ զ՞ հռոմէական աղաւթնը, կը ցաւ ինքը ձեր վրայ որ պայտիսի ցուրտ հընարաղխութեանց գերի եղած էք: Այս ցաւիցը եւ միանգամայն կը գործնանք թէ ինչպէս Ս. Պապն ալ՝ կրօնական նախանշալուցութեան եւ առ իւր գահին ցոյց տրուած հաւատարմութեան պատիր երեւոյթներով քողարկեալ անձնական շահաւորութեանց մեքենայութիւններէ կը խաբուի, եւ պատկառութեան յառաջդիմութեան իսկ արգելք ըլլալը թելադրութեանց անտալ լով իր խոստմանց անգամ հակառակ գործելու կը հարկադրի: Միթէ ներկայ Պիոս Թ. Պապը չէ՞ր որ առ Երեւելայս ուղղած զրոյց մէջ (երես 11) խոստացեր եւ հաւատարմացներ էր թէ ինչպէս իր նախորդը նոյնպէս ինքն ալ Երեւելայս արտօնութիւններն ու սովորութիւնները պիտի յարգէ ու պահէ: Իսկ հիմա Պէրլ. Հոռմն իր հովաքականութիւնը կը ծանուցանէ թէ արքայութեանց մասին ալ փոփոխութիւն եղած է: Այն արտօնութեանց զոր իր նախորդները վայելած են, եւ Պիոսի նախորդներն ալ ի հարկէ ընդունած: Ասով Ս. Պապն իր խոստմանցը վրայ անհաստատ մէկ մ'եղած չըլլալ աշխարհի տնջել:

Բայց Պէրլ. Հոռմնին սովորութիւնն է որ իր ամենամեծակ զիտումներուն գերեզնիկ զոյն մը տալով Հոռմի աչքը կը շաղցնէ, զանոնք գործադրել կուտայ Պապին, եւ այսպէս իր նախապիւն կը համարէ: Միթէ չէ թէ աղքատ իր իրաւունքներ կը զրկուի, Հոռմ իր տուած խոստումը ետ կ'առնու, ժո-

